

סיון בסקין את יכולה, בבקשה, לפחות במיטה, להפסיק לתרגם?

שם: סיון בסקין
מקום לידה: וילנה, ליטא
מקום מגורים: תל אביב
שפת אם: רוסית
שפה שנייה, שפה שלישית: ליטאית, עברית
חולמת בעברית
מתרגמת אהובה: ריטה רייט (מאנגלית לרוסית), אברהם שלונסקי
(מרוסית לעברית)
אמנית שפה אהובה בעברית: לאה גולדברג
אמן/ית שפה אהוב/ה בשפה אחרת: מרינה צוואטייבה, יוסף ברודסקי
ארץ מובטחת: איטליה של הרוח

מאז ומעולם הייתי מודעת לאחריות האדירה שאנו מקבלים עלינו כבואנו לתרגם – גם אם מדובר בעיסוק תמים יחסית כתרגום ספרותי. תמים, משום שניתן לראותו כעין אימון: עדיין לא התקדמת לדרגה שתאפשר לך לתרגם ישירות משפה אלוהית לשפה אנושית, מאלוהים לאדם, ובינתיים אתה מתאמן בתרגום משפה אנושית אחת לאחרת, מסופר לקורא. והרי האמנות היא לעולם ניסיון לעשות מעשה אלוהי עלי אדמות. מילת המפתח כאן היא "ניסיון", משום שהיא ההבדל המהותי ביותר בין אלוהות לאדם – לטובת האדם, כמובן.

האחריות המיידית ביותר שמקבל עליו מתרגם נובעת מכך שהוא נעשה לנציגו של הסופר בשפת היעד. במיוחד אם מדובר באחד התרגומים הראשונים של הסופר הנתון לשפה הנתונה, ובמיוחד אם הסופר אינו בחיים. מובן שאת כל השאלות שהיה צריך (או לא) להפנות לסופר, יפנו עתה למתרגם. יתר על כן, המתרגם הופך למעשה לנציגה של תרבות שפת המקור כולה.

המצב הטעון ביותר מתרחש כאשר מקצוע התרגום מתלכד עם הביוגרפיה של המתרגם. למשל, כשהמתרגם הוא גם מהגר מארץ שפת המקור לארץ שפת

היעד. במקרה כזה נוצרת סיטואציה משונה: עתידך טמון בהתעסקות עם עברך, עם ילדותך. הספרות נעשית עניין אישי עוד יותר מכפי שנועדה להיות. אך בזה לא מסתכמים הסיכוכים האפשריים. אני עצמי יכולה לשמש דוגמה לסיטואציה מורכבת אף יותר: אני אמנם מתרגמת משפת אמי – מרוסית – אך ילדותי עברה במקום שבו היתה שפת אמי שפת השלטון הכובש ושפתו של מיעוט, ואפילו לא של המיעוט הגדול ביותר. כאשר הציעו לי לתרגם מליטאית, שפה שהיתה שנייה בעבורי אך ראשונה בארץ ילדותי, התברר לי שבועד הרוסית שלי המשיכה להתפתח גם בישראל (אף על פי שעד היום איני יודעת לדבר בה על מחשבים, על כלכלה או על מיזן), הליטאית שלי נותרה תחומה בעולם של בת ארבע־עשרה.

זה לא נורא. ראשית, משום שבגיל ארבע־עשרה, מעשי גבורה ספרותיים משונים לא היו זרים לי (אני זוכרת שהתחשק לי נורא לקרוא את שירת הניב־לונגים, והשגתי אותה בספרייה בתרגום לליטאית בלבד, וקראתי את שירת הניב־לונגים כולה בליטאית, כאילו הייתי איזו נגנרית פרובינציאלית צעירה); ושנית, משום שהשפה הליטאית המדוברת קרובה מאוד לליטאית הספרותית. וכתוצאה ישירה מכך, הקללה הקשה ביותר בליטאית היא רופוֹנֶ'ה (קרפדה); האיכרים, המהנדסים, בני הנוער והמורים שלהם – כולם מדברים פחות או יותר באותה שפה; ובמקרים קיצוניים במיוחד, כשהקרפדה בביורר אינה מספיקה, משתמשים באוסף הקללות הרוסי. מלכלכים את שפת הכובש לשעבר, לא את שפת האם. אני, כנערה מחונכת היטב, מבינה אותם מאוד: עד היום דריכה על סימן חיים שהשאר מישוהו מכלבי השכונה מחלצת ממני אוטומטית את המילה היפה "fuck!", ולא את מה שהיה אומר במצב כזה רוסי ממוצע.

בכל אופן, כשהציעו לי יום אחד לתרגם ספר מליטאית (נְהָגָה בחשכה מאת ונדה יוקנייטה, הוצאת אסיה, 2011), הסכמתי בעיקר משום שהספר הזה מורכב מדיאלוגים עם ילדים. הליטאית שלי היתה בדיוק בגיל הנכון לספר הזה. זו היתה הזדמנות להבין שבשפה הליטאית נשארתי לעולם נערה בת ארבע־עשרה. אחרי ככלות הכול, גם שירת הניב־לונגים נועדה בעצם לגיל הזה, זה רק האורך שמבלבל.

וכך, בעוד שבעבודות התרגום שלי מרוסית אני מרגישה לרוב כנציגתו של הסופר או של המשורר בישראל, כמי שניסתה להפוך באופן זמני לאותו משורר או סופר ולכתוב את יצירותיו מחדש בעברית – בתרגום ספרה של יוקנייטה,

שאינו יצירת סיפורת אלא תיעוד של שיחות אמיתיות, הרגשתי כנציגתם של הילדים ובני הנוער המשוחרים עם הסופרת, ולכולם סיפור חיים לא קל. אולי כך מרגיש, נניח, מתורגמן מסינית, המסייע בבית משפט לעובד זר שהסתבך עם משטרת ההגירה?

החיים בכמה שפות היו עניין רגיל בילדותי הווילנאית. הידיעה שלכל דבר יש יותר משם אחד, שיש יותר מאל"ף-ב"ת אחד, שכל ספר אהוב דורש תרגום, היתה חוויה מרכזית בעבור מי שגדל באופן כזה. אני רואה כיצד בתי בת השלוש, ששפת אמה היא בכירור עברית, יודעת לשאול על כל דבר המוכר לה בעברית, מה שמו ברוסית – ולאחר הביקור אצל קרובי משפחה בטורונטו היא יודעת גם להבחין באנגלית ומביעה בה עניין נפרד – ואני שמחה שלפחות בעניין הזה הצלחתי לשחזר בעבורה משהו מהחוויה של ילדותי. מאליו מובן שחוויה כזו מעודדת סוג של קוסמופוליטיות. ההגירה, שבשנים הראשונות היתה לי מכה אכזרית וכינסה אותי פנימה, אל תוך פרובינציאליות פנימית עמוקה, יצרה על בסיס זה קוסמופוליטיות חדשה, ובמקרה שלי – כפויה משהו. אף על פי שהתפתחות הטכנולוגיה וגם נפילת מסך הברזל הצליחו לנעוץ, ולו במידת מה, סיכה בכלון ההגירה, לאדם כמוני הקושי שברעיון ההגירה לעולם לא ייפתר. זאת משום שאם את הדרוש שמעות התרבותית אני יכולה לפתור, ואפילו בהצלחה, הרי שלטרגדיה האישית הבנלית שבפרידה מאנשים אהובים אין בעולם שום פתרון. לכן כל מילה ליטאית שעוברת לי בראש היא מחווה לסבא שלי, שזו היתה שפתו. באשר לסבתא יהודית, שסיימה את המחזור האחרון בגימנסיה העברית במרימפול, אך בסופו של דבר נותרה עם סבא בליטא ולימדה אותי בילדותי שירים בעברית וביידיש עוד לפני שידעתי את האל"ף-ב"ת העברי – עליה אני יכולה לספר את הסיפור הבא. באחת הפעמים שסבתא היתה חולה מאוד, והתקשרתי לליטא לשאול מה שלומה, אמר לי סבא: "אולי את יכולה להעתיק ולשלוח לסבתא איזה שיר בעברית? אבל באותיות גדולות, כדי שיהיה לה קל לקרוא. זה יעשה לה טוב". סבא היה איכר ליטאי, והקשר היחיד שלו ליהודים ולעברית היה קשר של בעל, אב וסב אהוב לארבע נשים יהודיות (סבתי, אמי, אחותי ואני; לבנו, כלומר לדודי האהוב, לא היה חלק בזה, כאילו היה יהודי היא עניין לנשים בלבד). אבל עדינות הנפש המולדת שלו הובילה אותו למחשבה על שיר בעברית, שיקל על רעיותו החולה. מובן שלא שלחתי שיר משלי: זו היתה יהודה שאינה במקומה. העתקתי ושלחתי לה כמה שירים של לאה גולדברג. באותיות גדולות.

ובכל זאת, זה מבלבל. האין זה מוזר שמעולם לא אמרתי "אני אוהבת אותך" בשפת אמי? שמעולם לא חוויתי בה רגעים אינטימיים עם אהוב? בסדר, מעולם לא היה לי בן זוג דובר רוסית. אבל מה אם היה לי? סטטיסטית זה בהחלט היה יכול לקרות. מה הייתי עושה אז? אין לי מושג איך עוברים את זה ברוסית מבלי לגלוש לטעם רע. דוגמאות ספרותיות – אין, גם הסופרים היו באותה בעיה. האם הייתי עוברת לעברית? האם הייתי מרוויחה הערה בסגנון: "את יכולה, בבקשה, לפחות במיטה, להפסיק לתרגם?"

כעת, לאחר שכתבתי את זה, אני מבינה שאין סיכוי. בכל עת אני מתרגמת משהו משפה אחת לאחרת, בכל אחד מהכיוונים האפשריים, בכל הקומבינציות האפשריות. במיטה, במקלחת, בבריכת שחייה, במכונית, בהליכה, בגן שעשועים, בקונצרט. זאת אולי יתרונ מטרופת בפעילות מוחית, אבל זו דרך חסכונית מאוד ליצור ספרות.